

Na dodonu ni Tamata Cakacaka e Ositerelia

O cei e tiko vua na dodonu ni tamata cakacaka e Ositerelia?

E vei maroroi na lawa virikotori ni cakacaka e Ositerelia ena vei vanua ni cakacaka vua e dua se i lala ka ra vaka cakacaka taki mai vua e dua na Taukei ni cakacaka e Ositerelia. Ko na sega ni vakuwai ena vei lawa virikotori vaka cakacaka oqo kevaka ko sega ni lewe ni vanua tudei se tu va wawa e Ositerelia.

E tiko talega na vei dodonu oqo vua e dua ka tiko nona vola tara ni curu vanua, me vaka e tiko vei ira na tamata cakacaka kece e Ositerelia. Ena sega ni kauta laivi na dodonu oqo na veidinadinati ko saina taka ena dua konitaraki.

E vei beka au na vukei kina?

Na tabana ni Fair Work Ombudsman¹ (FWO) e yadrava ka vakaukauwa taka na kena vaka muri na vei lawa ni cakacaka oqo e Ositerelia.

Na FWO e vakarautaka e vica na vatavata ni veitaratara ena mona livaliva mo na rawa ni raica kina na kemu i sau ka vakayagataka e dua na pay calculator². Ena totolo sara na nomu biuta vakaivola na aua ni nomu cakacaka ni ko vakayagataka na Record my hours app – Fair Work Ombudsman³.

Kevaka ko sotava tiko e so na dredre ka vu mai na nona sega ni muria tiko ko Taukei ni cakacaka na dodonu ni tamata ena vanua ni cakacaka e Ositerelia, mo veitaratara ki na FWO ka taro i vakasala kei na veivuke. Rawa ni ko qiriti iratou ena talevoni 13 13 94.

Sa na rawa talega ni ko vukei vakalawa, ka sega ni saumi, mai na vei soqosoqo me vaka na legal aid, ka dau veivuke vei ira na lewenivanua se soqosoqo ni tamata cakacaka.⁴

Vakacava beka na noqu vola tara?

Ena sega ni rawa vua na nomu i Taukei ni cakacaka me bokoca nomu vola tara ni curu vanua, dina ga ni ko sa voroka eso na kena lawa virikotori. O iratou ga na Tabana ni Matanitu ka vakatokai na Department of Home Affairs (Home Affairs), wili kina ko iratou na Australia Border Force (ABF), eratou na

vakadonuya na soli ni vola tara ni curu vanua, sega ni vakadonuya kei na kena bokoci talega.

Esa vakatura na Matanitu o Ositerelia na lawa virikotori vou eso me taqomaki ira na tamata cakacaka ka ra vakaivola tara ni curu vanua. Na vei lawa virikotori vou ni veitaqomaki oqo e tiki ni sasaga ka vakatokai na Strengthening Reporting Protections Pilot.⁵

Sa na rawa ni ko wili talega ena tuvatuva oqo kevaka e tiko na vola tara ni curu vanua tu vaka wawa.

Kevaka e tiko vei iko na vola tara ni curu vanua tu vaka wawa ka **sega ni vakatarai mo cakacaka**, sa na rawa vei iratou na tabana ni Home Affairs me ratou dikeva nomu kisi.

Ke ko sa rawa ni vakaitavi ena tuvatuva vou oqo, **ena sega ni bokoca nomu vola tara ni curu vanua** na tabana ni Home Affairs kevaka :

- Ko a sega ni muria eso nai vaka ro vaka cakacaka ka volai tu ena nomu vola tara ni curu vanua, kei na
- E tiko na vuna se i sema ni kena voroki na tuvatuva ka koto ena vola tara ni curu vanua kei na duidui e yaco tiko e vanua ni cakacaka, kei
- Na kena laurai ni ko sotava na veika tale eso ka gadrevi.

Me rawa ni ko sema yani ki na lawa vou ni veitaqomaki oqo, sa dodonu:

- Me raica ka sainitaka e dua na tabana ni matanitu se dua ka vakatokai me accredited third party nai tukutuku volai me baleta na duidui ka koto e vanua ni cakacaka ni bera ni tukuni ki na Home Affairs⁶
- Mo vola vaka matata nai sema ka koto ena veika e yaco tiko ena vanua ni cakacaka kei na kena voroki nai vaka ro ka koto ena vola tara ni curu vanua, kei na
- Mo na dau vaka muria nai vaka ro ka koto ena vola tara ni curu vanua ena veigauna mai liu mai liu.

Na sala mo na veitaratara kina vei iratou na Home Affairs baleta na veika e yaco tiko e vanua ni cakacaka, vakalewena na fomu ka vakatokai na Strengthening Reporting Protection Request

¹ <https://www.fairwork.gov.au/>

² <https://calculate.fairwork.gov.au/findyouraward>

³ <https://www.fairwork.gov.au/tools-and-resources/record-my-hours-app>

⁴ <https://www.fairwork.gov.au/tools-and-resources/other-workplace-relations-help/legal-help>

⁵ <https://immi.homeaffairs.gov.au/visas/working-in-australia/work-rights-and-exploitation/strengthening-reporting-protections-pilot>

⁶ <https://immi.homeaffairs.gov.au/visas/working-in-australia/work-rights-and-exploitation/strengthening-reporting-protections-pilot#content-index-3>

Process form.⁷

Na lawa virikotori ena vanua ni cakacaka me baleta na noqu dodonu?

E virikotori tu na lawa e Ositerelia me baleta na nomu dodonu ena vanua ni cakacaka, ka wili kina nai yalayala sara e ra ni sau mo saumi kina (me yacova mai na 1 Jiulai 2024 nai yalayala sara e ra ni veisaumi vaka aua e \$24.10 vei aua), na levu ni aua mo cakacaka taka kei na veigauna mo vakacegu kina.

Na vei tuvatuva virikotori oqo e rawa ni laurai ena vei vatavata vakarautaki me vaka na award⁸ me vaka na cakacaka vakarautaki se (cakacaka ka veivakadonui taki ena veidinadinati),⁹ se dua na konitaraki ni cakacaka.

O ira ka tiko nodra vola tara ni curu vanua era na vakarurugi ka vakaivotavota talega me vaka taki ira na tamata cakacaka e Ositerelia ena lawa virikotori ka vakatokai na Fair Work Act 2009 (Cth)¹⁰.

Era wili kina :

- Nai Sau kei na lavo saumi - dua kena vakaraitaki, me tekivu mai na 1 Jiulai 2024 na yalayala ni sau era ni veisaumi vaka aua vua e dua na uabula ka cakacaka tudei kei ira na cakacaka vaka gauna e \$24.10 dua na aua. Nai yalayala ni sau e dau cakacaka taki ena mua ni vei yabaki.

- Tuvatuva me taqomaka nona vakacegui vaka tawa dodonu ('vakasakei' se 'vakacegui') ena so na ka e yaco.*

- Taqomaki mai na veivakaduidui taki (sotava na veika lolovira) ka vu mai na nomu vakamuria na dodonu ka tu vei iko ena vanua ni cakacaka - dua kena i vakaraitaki, na nomu taura nomu livi mai na cakacaka ena vuku ni tauvimate se mavoa, se vakaraitaka nomu kauwai se kudru me baleta na tuvaki ni cakacaka.

- Taqomaki mai na veivakasaurara taki vua e dua na yalewa se tagane kei na tovo kaukauwa e vanua ni cakacaka.

- Taqomaki mai na veivakaduidui taki - e wili kina na nomu taqomaki ena veivakaduidui taki ka tabu vakalawa ka yavu taki ena yabaki ni bula, tuvaki ni yago, tagane se yalewa, kawa tamata, tuvaki ni gagadre kei na vakabauta.

*Kevaka ko kila ni rairai Sega ni dodonu se cala vakalawa nomu vakacegui, e soli e 21 na siga mo vakaraitaka na veika e a yaco ki na tabana ni Fair Work Commission. Nai vakasala me vakamuri se Rules and exceptions apply. Mo taro vakasala ena tikina oqo ena gauna totolo sara.¹¹

E sa ka bibi sara na nomu vakamuria vakadodonu na veika e volai tu ena nomu vola tara ni curu vanua. Kevaka ko vakila ni na dredre mo na vakamuria taucoko na veika e volai tu ena vola tara ni curu vanua, mo veitaratara kei na dua nai vakaillesilesi vakadonui (RMA) se dua na daunilawa ka vakatokai na legal representative se ki na Tabana ni Home Affairs.¹²

E tiko na dodonu kei na tuvatuva ka veitaqomaki vei iko ena ruku ni lawa ni dodonu ni tamata cakacaka ka veikovuti raraba. E okati kina na veika e laurai ena lawa ka vakatokai na Migration Act ena gauna ko :

- Sa voroka kina nai vaka ro ka koto ena nomu vola tara,
- Sega ni tiko vei iko na dodonu mo cakacaka e Ositerelia me vaka e virikotori ena nomu vola tara ni curu vanua, se
- Sega ni tiko ena gauna oqo na nomu vola tara ni curu vanua.

A cava so nai vakaraitaki ni kena yaco tiko e vanua ni cakacaka nai tovo lolovira?

Nai tovo lolovira e rawa me okati kina e vica na tuvaki se situations e sotava ko tamata cakacaka me vaka nai vakarau veibeci e vanua ni cakacaka.¹³ E na basika e vica na kena vakaraitaki, me vaka:

- Veivakarerei ni na bokoci nomu vola tara ni curu vanua.
- Vakasaurara taki mo cakacaka.
- Cakacaka sivia na yalayala ni gauna.
- Sega ni saumi vaka dodonu kei na sega ni veisaumi ena gauna ni vuli cakacaka.
- Sega ni vakarautaka na tikidua ni veisaumi.
- Sega ni dodonu nai lavo e tikici mai nai sau (i. e. me baleta nai sau ni tikotiko, vuli cakacaka, kakana se foo d se sala ni veilakoyaki), nai tuvatuva ka vakatokai na deposits se 'cash-back schemes'.¹⁴
- Sega ni saumi nai sau lavaki e vanua ni cakacaka, me vaka, nomu saumi ena livi ni tauvimate kei na livi vakayabaki se i lavo maroroi.
- Tauri ni nomu vola ni curu vanua se passport me maroroya e dua tale.
- Vakasaurarataki mo cakacaka sivita na veika e koto ena vola tara ni curu vanua.
- Vakasaurarataki mo solia taumada e dua nai lavo se 'deposit' me rawa ni ko na qai vakacakacaka taki.
- Era dau drotaka na Taukei ni cakacaka na saumi vakacavacava ko vaka vuna nomu saumi enai lavo qaqa.

⁷ <https://immi.homeaffairs.gov.au/visas/working-in-australia/work-rights-and-exploitation/strengthening-reporting-protections-pilot/request-process-form>

⁸ <https://www.fairwork.gov.au/employment-conditions/awards>

⁹ <https://www.fairwork.gov.au/employment-conditions/agreements>

¹⁰ <https://www.legislation.gov.au/C2009A00028/latest/versions>

¹¹ <https://www.fairwork.gov.au/ending-employment/unfair-dismissal>
Draunipepa 2 ena 4

¹² <https://immi.homeaffairs.gov.au/visas/already-have-a-visa/check-visa-details-and-conditions/see-your-visa-conditions>

¹³ 'Na Exploitation se veivakalolomataki e vakamacala taki ena tabana 271.1A ni tikina vakalawa ka vakatokai na Criminal Code - <https://www.legislation.gov.au/C2004A04868/latest/text/2>

¹⁴ Na vakanananu ni vakatulewa ena sega ni gole ga ki na dua na yasana.

- Na nomu vakatokai me ko cakacaka ga vakataki iko ka sega ni tamata cakacaka.
- Cakacaka ena vanua sega ni vinaka na kena i tuvaki.
- E sega ni vinaka na tuvaki ni vale e vakarautaka ko Taukei ni cakacaka mo tiko kina, ka Vakasaurarataki iko mo sauma.
- Nomu sega ni vakatarai mo biuta na vanua ni cakacaka.
- Vakuwai mo kakua ni lewena e dua na soqosoqo ni tamata cakacaka.

E dau yaco na veivakaloloma taki ena vanua ni cakacaka kevaka e sega ni kilai na dodonu ni tamata ena vanua ni cakacaka, ka vaka talega kina nodra sega ni via vakamuria nai vaka ro virikotori na Taukei ni cakacaka.

Nai sema cava e tiko ena noqu vola tara ni curu vanua kei na noqu dodonu ena vanua ni cakacaka?

Na nomu vola tara ni curu vanua e Ositerelia ena vaka matata taka na vei cakacaka ko na rawa ni cakava se sega ni rawa mo cakava. Sa na vakaraitaka ko Taukei ni cakacaka na cakacaka cava ko rawa ni cakava se sega me vaka e volai tu ena vola tara ni curu vanua. E dua kena i vakaraitaki, kevaka e dusia nomu vola tara mo na cakacaka ga ena dua na tabana, esa na tukuna vei iko ko Taukei ni cakacaka mo cakacaka ga ena tabana ko ya.

Nai vola ka sala vata yani nomu vola tara ni curu vanua e na dusia vakamatata na cakacaka mo na cakava. Ena dua tale na yasana, sa na rawa ni ko raica vaka vinaka nomu vola tara ni curu vanua, wili kina na kena tuvaki, ena vatavata vakarautaki na [Visa Entitlement Verification Online: Visa holder enquiry \(immi.gov.au\)](https://online.immi.gov.au/evo/firstParty?actionType=query) (VEVO)¹⁵ ena vatavata ni Tabana ni Matanitu na Home Affairs website.

Kevaka ko a vukeyi mai vua e dua nai Vakaillesilesi vakadonui se RMA se dua na daunilawa, sa na rawa ni ra vukeyi iko enai vakasala me baleta na nomu vola tara ni curu vanua kei na kena i tuvaki.

Nai kuri ni tukutuku

[Visa holders and migrants - Fair Work Ombudsman](#)¹⁶

Na [National Employment Standards \(NES\)](#)¹⁷ e vakaraitaka nai yalayala ni veika me ra vakaivotavota kina na tamata cakacaka.

Na [Fair Work Information Statement \(FWIS\)](#)¹⁸ e koto kina na vakamacala me baleta na NES kei na yalayala ni votavota vaka cakacaka. Na FWIS ena veisoliyaki vei ira na tamata cakacaka vou mai vua nai Taukei ni cakacaka.

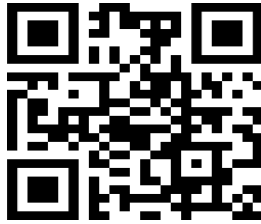
¹⁵ <https://online.immi.gov.au/evo/firstParty?actionType=query>

¹⁶ <https://www.fairwork.gov.au/find-help-for/visa-holders-migrants>

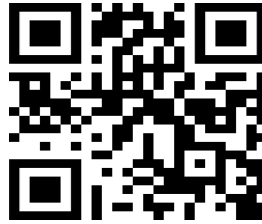
¹⁷ <https://www.fairwork.gov.au/employment-conditions/national-employment-standards>
Draunipepa 3 ena 4

standards

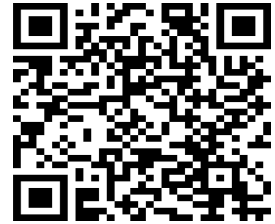
¹⁸ <https://www.fairwork.gov.au/employment-conditions/information-statements/fair-work-information-statement>

Fair Work Ombudsman

Fair Work Commission

Volai ni noqu Aua

Australian Taxation Office

Strengthening Reporting Protection
Pilot

Na Workplace Justice Visa Pilot

Na Australian Federal Police

**Nai vola tukutuku oqo e vakarautaka na Tabana ni Matanitu na Department of Home Affairs, ka me ra
veisoliyaka na RMAs se Vakalesilesi vakadonui ni soli vakasala me baleta na vola tara ni curu vanua.
E sega ni okati enai vola tukutuku oqo e dua nai vakasala vaka lawa se vakasala me baleta na vola tara ni curu
vanua mai na RMA.**